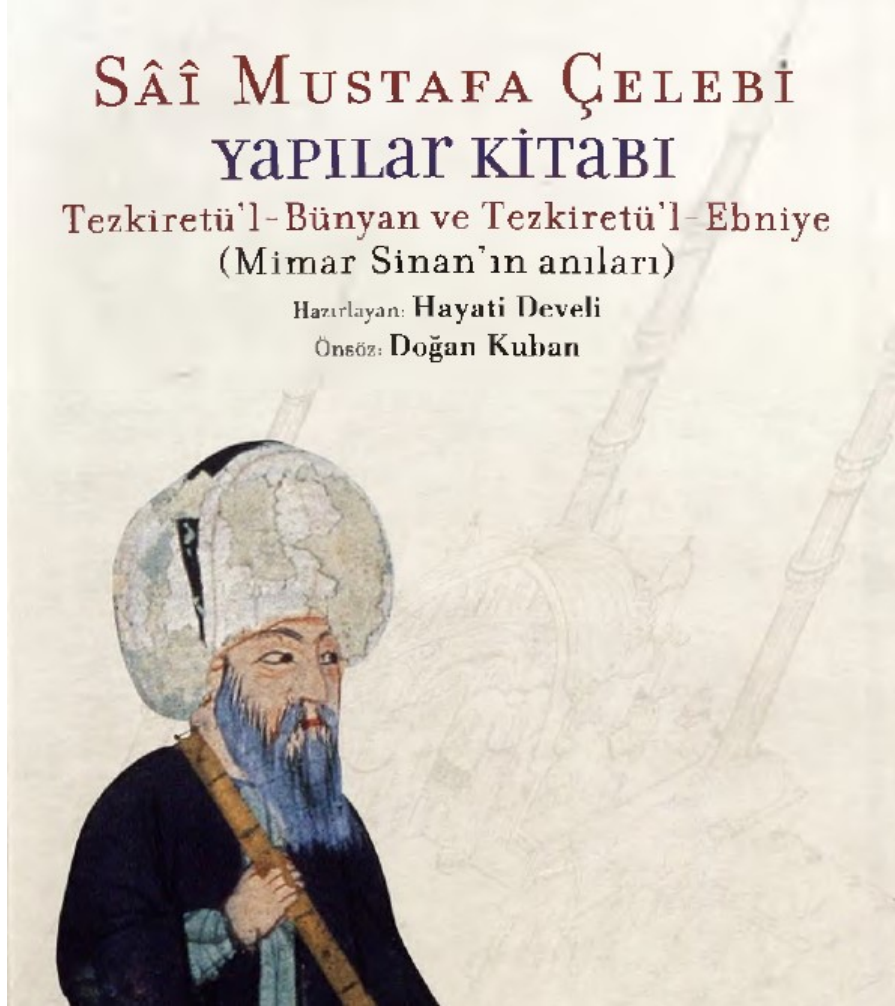

Tezkiretul-Bunyân

Mimar Sinan'ın hayatı

Sâî Mustafa Çelebi'nin
Yapılar Kitabından parçalar

M A Eyer, Kasım 2020

SÂÎ MUSTAFA ÇELEBİ YAPILAR KİTABI

Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye
(Mimar Sinan'ın anıları)

Hazırlayan: Hayati Develi

Önsöz: Doğan Kuban

Sâî Mustafa Çelebi
YAPILAR KİTABI, Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye

K Kitaplığı 30
Sanat 3

ISBN: 975-296-040-5

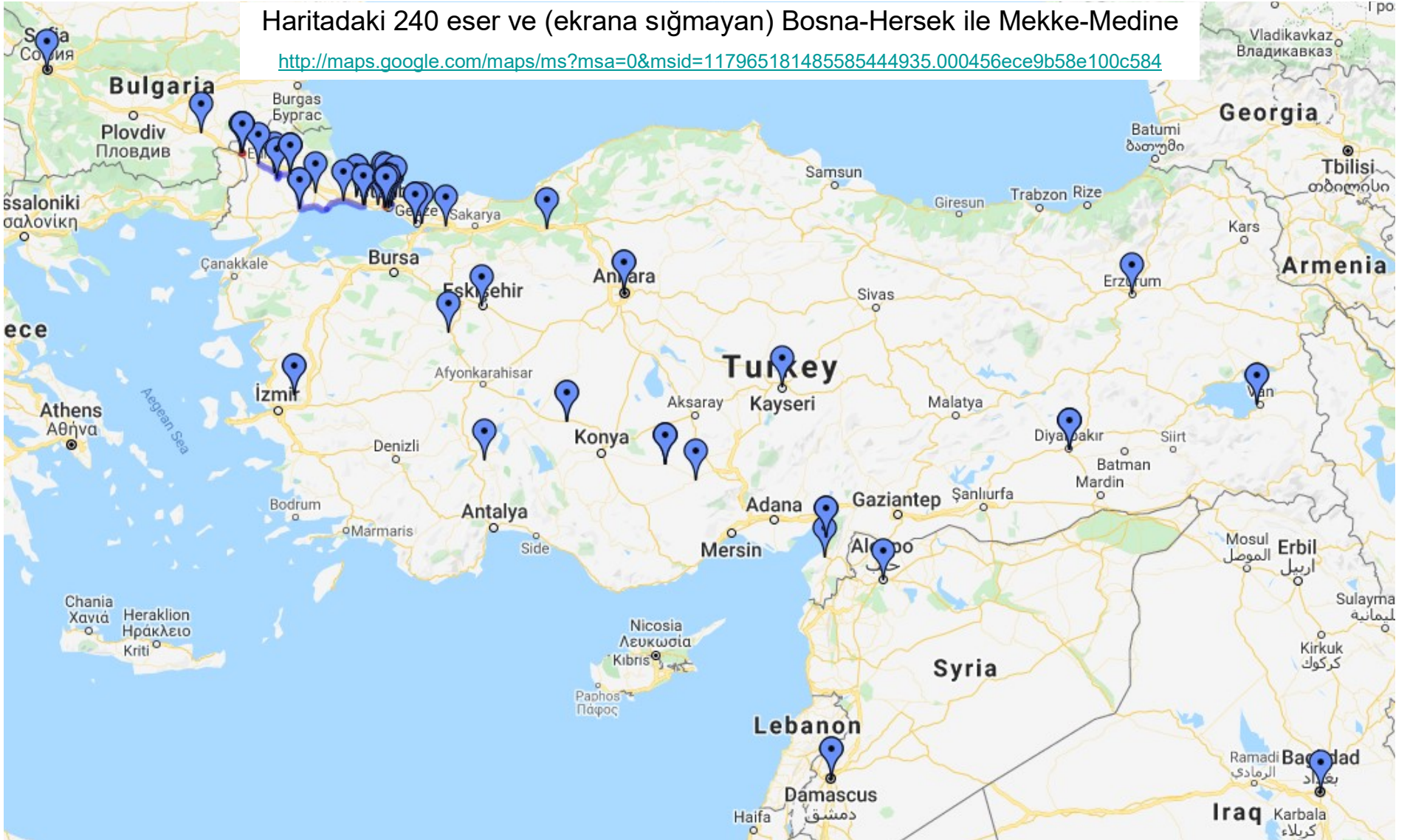
Çevriyazı, Eleştirel Basım ve Notlar: Hayati Develi
Günümüz Diline Aktarım: Hayati Develi-Samih Rifat
Yayına Hazırlayan: Samih Rifat-Arzu Karamani Pekin
Kitap Tasarımı: Ersu Pekin
Düzeltili: Alev Özgüner
Baskı: MAS Matbaacılık A.Ş.
Dereboyu Caddesi Zagra İş Merkezi
B Blok No 1, 34398 Maslak, İstanbul
0212 285 11 96
info@masmat.com.tr

© Koç Kültür Sanat Tanıtım A.Ş. 2003
Barbaros Bulvarı, Morbasan Sokak, Koza İş Merkezi
C Blok, 80700 Beşiktaş, İstanbul

Kitabın kapağı ve içi

Haritadaki 240 eser ve (ekrana sığmayan) Bosna-Hersek ile Mekke-Medine

<http://maps.google.com/maps/ms?msa=0&msid=117965181485585444935.000456ece9b58e100c584>

Mimar Sinan (1490?-1588)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mimar_Sinan

Tezkiretul-Bunyan (1586)

Sâî Mustafa Çelebi (1550?-1595)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sai-mustafa-celebi>

Yapılar Kitabı (2003)

Prof Dr Hayati Develi (1962-)

İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanı

Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu Üyesi

<https://www.academia.edu/42705575/>

İÇİNDEKİLER

- 7-9** Tezkiretü'l-Bünyan'ın yeni baskısı için önsöz
DOĞAN KUBAN
- 11-22** Mimar Sinan'a ve eserlerine ilişkin kaynaklar
HAYATI DEVELİ
- 25-27** Kaynakça
- 29-108** Günümüz diline aktarım
31 Tezkiretü'l-Bünyan
95 Tezkiretü'l-Ebniye
- 111-195** Çevriyazı
113 Tezkiretü'l-Bünyan
171 Tezkiretü'l-Ebniye
- 196-203** Dizin
- 255-205 (sondan başa doğru)**
Tıpkıbasım
221 Tezkiretü'l-Bünyan
209 Tezkiretü'l-Ebniye

ہذا کتاب مذکورہ بنیان حسب حال آن استوار کاروان
سرمعماران سنان بن عبد المنان علیہ الرحمۃ و العفو

حمد و سپاس اول مؤسس ساس سبج طباقہ و سنای
بی قیاس اول مانی مینامی طاق سپہر نہ زوقہ کہ بوکار خانہ آن
دنگدہ سپنجار و پرکار حلویت سہمی جان و دل و لایان قصر و جو
آدمی بنیاداید و ب نقش نگار اخلاق حسنہ ایلہ جامع قلبین

ابا و ایلدی بسوی

زسی صنایع کا یاد و طب بہر کونڈن	بو کاخی طرح قلم می کاف و نوید
در کسہ طور غروب بونہ قیاسی	معلق اصد می طوب آفتابی
بد قدر نلہ تخمیر ایلدی اچھری	وجو و آوہ اورومی تباہی
نظر قصر و جوہر منظر اول کہ	کتابہ اکا اول بر و لرا و لدی
جو کا حج جسم آدم اولدی می ابا و	خلیل اللہ قلم می کعبہ بنیاد
در و دنا معدود و وصلوات نامحدود و اول معمار کعبہ و ان	

صراط کبر و سنی شرح حبیب اکبر در • سئو کلمہ کم دوشہ اندہ ہریمی
در و وصف آن خواجگان دنیا و دین جہا ریا کرکین

رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین

محراب کعبہ حقیقت • و اول فیدیل باب طریقت جامع
وصفا • و بار غار سرور انبیا حجر کعبہ دین • بر کزیدہ ہما ریا کرکین
قام مقام رسول اب العالین امام ہمام بار عتیق حضرت ابو کربصیق
نظم بار غار رسول در صدیق • غمگار رسول در صدیق با دست
اول منہ جامع عدان و او • و نظر اہل صدق و سدا و ستون
خانہ اسلام کرکین • امام فاروق حق باطل سلطان عادل
خشت زن و یو آردین • مطہر و کور کنندہ قبصر حضرت عمر فاروق
رضی اللہ تعالیٰ عنہ نظم عالمہ کلاما مشدی مثل عمر
رہ وین بچہ بر مجاہد ریا مالٹ اول محفل جامع حسن و اخلاق
و اول جامع کلام اللہ الملک العلام بر جنل شہدا افاق سفقہ
دینہ زیب و زین • حضرت عثمان بن عفان ذمی النورین
صرف اند و سہ نور ویدہ ہریمی

Kitabın aslının ilk sayfası (DIA)

• HÂZÂ KİTÂBU TEZKİRETÜ'L-BÜNYAN
HASB-İ HÂL-İ ÂN ÜSTÂD-İ KÂR-DÂN
SER-Mİ'MÂRÂN SİNÂN BİN ABDÜLMENNÂN

Hamd u sipâs ol mü'essis-i esâs-ı seb'-tıbâka ve senâ-yı bî-kı-
yâs ol bânî-i mebnâ-yı tâk-ı sipihr-i nüh-revâka ki bu kâr-hâ-
ne-i âb u gilde bî-hencâr u pergâr l halvet-serây-ı cân u dil
olan kasr-ı vücûd-ı Âdemi bünyâd edüp nakş (u) nigâr-ı ah-
lâk-ı hasene ile câmi'-i kalblerin âbâd eyledi

Mesnevî-i ma'nevî

Zihî Sâni' k'edüp zâhir kümûndan
Bu kâhı tarh kıldı kâf (u) nûndan
Direksiz turgurup bu nüh-kıbâbı
Mu'allak asdı tob-ı âfitâbı

BU KİTAP, USTALARIN USTASI MİMARBAŞI
ABDÜLMENNANOĞLU SİNAN'I ANLATAN
TEZKİRETÜ'L-BÜNYAN'DIR.

Şükürler olsun yedi katın temellerini atana ve eşsiz övgü-
ler olsun dokuz katlı gök kemerinin binasını kurana, ki bu fa-
ni ışikte kuralsız pergelsiz, Adem'in can ve gönül konağı var-
lık sarayını yarattı; onun yürek camilerini güzel ahlak nakış-
larıyla şenlendirdi.

Mesnevi-i Manevi

Ne güzel Yaratan ki çıkartıp gizlendiği yerden
Var etti bu köşkü "ol" buyruğundan
Sütunsuz durdurdu havada dokuz kubbeyi
Asıp bıraktı ortaya güneş küreyi

Her söz hamd ile başlar...

Ve dūrūd-ı nâ-ma'dūd ve salavât-ı nâ-mahdūd ol
mi'mâr-ı ka'be-i dil-i ahyâra ki hencâr-ı şer'-i kavîm-i Sâni'-i
kadîm ile sâlikân-ı meslek-i râh-ı Hudâ ve râh- revân-ı menâ-
zil-i hayât u bekâ olan ümmet-i şikeste-bâl ü za'îfü'l-hâli
kantara-i sırât-ı müstakîmden sarây-ı riyâz-ı na'îme sâlik kı-
lup ol sirâc-ı dîni reh-nümâ eyledi.

Zihî kemâl-i kerem sun'-i Hak te'âlâda
Getürdi âhirete hep misâl dünyâda
Sırât köprüsi şer'-i Habîb-i ekremdür
Şu kimse kim düşe andan yeri cehennemdür

Yâr-ı gâr-ı Resûl'dür Sıddîk
Gam-güsâr-ı Resûl'dür Sıddîk

'Âleme gelmemişdi misl-i 'Ömer
Reh-i dîn içre bir mücâhid er

Sarf edüp nûr-ı dîdesin 'Osmân
Oldı fazl-ile câmi'ü'l-Kur'ân

Esedullâh ol İmâm 'Alî
Şu'le-i şem'-i bezm-i Lemyezeli

Efendimize salavat, dört halifeye övgü...

Güzel insanların gönül kabelelerinin mimarına sayısız
övgüler, sonsuz dualar olsun. O, ezeli Yaraticının
kudretli yasalarıyla Allah yolunda yürüyüp yaşam ve
sonsuzluk menzillerine giden, güçsüz, kalbi kırık
ümmetini, sırat köprüsünden cennet bahçelerinin
sarayına yolladı ve din kandilini kılavuz etti onlara.

Ne büyük kerem var Allah'ın yaratışında
Örnek getirdi ahirete, hem de dünyada.

Sırat köprüsüdür o yüce sevgilinin emri
Cehennemdir ondan uzak düşenin yeri.

Resul'ün mağara yoldaşdır Sıddîk
Resul'ün dert ortağıdır Sıddîk

Gelmemişti dünyaya Ömer gibi
Din yolunda savaşıyan yiğit bir er.

Göz nurunu döküp erdemle
Kuran'ın toplayıcısı oldu Osman.

Allah'ın aslanıdır İmâm Ali
Sonsuzluk meclisinde kandil alevi.

İbtidâ-i tahrir-i inşâ'-i bî-nazîr ü dil-pezîr

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı müstetâb ve zîver-i cemâl-i şâhid-i müşgîn-nikâb budur ki, meger bir gün ser-mi'mârân-ı Pâdi-şâh-ı kâm-rân Sinân bin 'Abdülmennân pîr-i nâ-tüvân olup sahîfe-i rûzgârda nâm u nişânı kalup du'â-i hayr ile yâd olmasına bâ'is olmak için bu hakîr-i şikeste-zamîr, fütâde-i bî-dest-gîr Sâ'i-i dâ'iden hasb-i hâllerin nazım u nesr tahrir ü takrîr murâd edindiler. Bi-hasebi'l-makdûr beyân u 'âyân edüp 'izz ü huzûr-ı müstevcibü'l-hubûrlarına şikeste-beste bir tuhfê ile erdüm. Ve bu risâle-i münîfe Tezkiretü'l-Bünyân deyü ad verdüm. Bu dâstâna nazar eden dostândan • mercû ve mutazarra'dur ki 'aybını 'alâ-tarîki'l-îmkân dâmen-i 'afv birle setr edüp bu hakîri garazla "Men sannefe fe-kad estah-def" meydânına nişâne eylemeyeler.

Şikâyet-i rûzigâr

Meyve-i bâg-ı ma'ânîdür suhan
Cûybâr-ı zindegânîdür suhan
Söz ki ma'nîdâr ü hem mevzûn ola
Anı kim gûş eylese meftûn ola
Ehl-i insâfuñ kavlidür hâsılı
Kâmil añlar yine kadr-i kâmilî

Gönle hoş gelen bu eşsiz metnin yazılması

Bu güzel kitabın yazılmasının ve bu siyah peçeli güzelin yüzündeki süsün nedeni şudur: Günün birinde, Padişah'ın artık iyice kocamış olan başmimarı Abdülmennan oğlu Sinan, [zaman sayfasında adı ve izi kalıp hayırla anılmasına](#) vesile olsun diye, bu kırık gönüllü, değersiz, elinden tutanı olmayan ve düşkün Sai'den, başından geçenleri, nazımla düzyazıyı karıştırarak yazmamı istediler. (Bir süre sonra) gücüm yettiğince yazıp anlatarak, sevinçlere değer katlarına kırık dökük bir armağanla vardım. Yazdığım bu risaleye de *Tezkiretül-Bünyan* adını verdim. Bu öyküyü okuyan dostlardan dileğim, eksiklerini -olabildiği ölçüde- bağışlama eteğiyle örtüp, bu değersiz, "yapıt veren hedef olur" meydanına hedef tahtası etmemeleridir.

Zamandan yakınma

Anlam bahçesinin meyvesidir söz
Canlılığın akıp giden ırmağıdır söz.
Anlamlı ve ölçülü sözü
Kim dinlese büyülenir.
İnsaf sahiplerinin sözüdür bu:
Kâmil kişinin değerini kâmil olan bilir.

Murâd edindüm olam tâ ki mi'mâr
Kemâlümle koyam 'âlemde âsâr
Der idüm kim müyesser eylese Hak
Baña bir 'âlî beytullâh yapmak
Olacak var-ı mış hikmet İlâh' uñ
Gelüp ımanzûrı oldum Pâdişâhuñ

Elhamdulillâhi lilezî hedânâ li-hâzâ ve mâ künnâ li-nehtediye levlâ enhedânallâh Devlet-i 'Osmaniyye'de bunca pâdişâhlaruñ hizmet-i şerîfleri müyesser olup neçe 'âlî, cennetâsâ câmi'lerin binâ eyledüm. Ve bir neçe zamân rikâb-ı hü mâ-yûnlarında seferde ve hazerde revân u pûyân olup musâhabetleriyle müşerref oldum.

Beyt

Şükr ü minnet Hudâ-yı Mennân'a
Ki kulın mazhar etti ihsâna

Diledim ki bir mimar olayım
Usta olup dünyada eserler bırakayım.

Derdim ki, bağışlasa da Hak
Nasip olsa bana yüce bir cami yapmak.

Olacağı varmış, hikmet Allah'ın
Gelip gözdesi oldum Padişah'ın.

Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden onu bulacak değildik. (A'raf 7:43) Osmanlı Devleti'nde bunca padişahın Yüce hizmetlerinde çalışmak nasip oldu; birçok ulu, cennet gibi camiler inşa ettim. Bir nice zaman da kutlu üzengilerinin yanında yürüyüp seğirterek, savaşta ve barışta sohbetleriyle onurlandım.

Şükür ve minnet, ihsanı sonsuz Tanrı'ya
Eriştirdi bu kulunu ihsanlara.

Çalışdum fazl-ı Hak'la neçe günler
Tamâmı oldı hayr ile müyesser
Baña ol Şâh istihsânlar etti
Neçe ummaduğum ihsânlar etti

Muhassal, Pâdişâh-ı devrânun ve vüzerâ [vü] a'yânun bu hakîr resm eyleyüp binâ ettüğüm seksen yerde câmi'-i şerîf ve **dört yüzden** ziyâde mescid-i münîf vâki' olup altmış yerde medâris ve otuz iki sarây ve on tokuz türbe ve yedi dârü'l-kurrâ ve on yedi 'imâret ve üç dârü'-ş-şifâ ve yedi yerde köprü ve on beş yerde su yolu kemerleri ve altı mahzen ve on tokuz hân ve otuz üç hammâm binâ olınmışdur.

Saymak bile yoruyor insanı...

48. sayfadaki sayılar, Tezkiretul-Ebniyâ ile uyumlu (mescid sayısı hariç)

[Wikipedia'da](#) bu sayı 375

Nice günler çalıştım Hak yardımıyla
Tamamlanması nasip oldu hayırla.

O padişah bana çok iyilikler etti
Ummadığım nice ihsanlar etti.

Sözün kısası bu zavallının, dünya padişahları, vezirler ve ayan adına resmini çizip inşa ettiğim

seksen cami ve	80
?? mescid,	51
altmış medrese,	46
otuz iki saray,	33
on dokuz türbe,	19
yedi darülkurra,	7
on yedi imaret,	14
üç darüşşifa,	3
yedi köprü,	8
on beş kemer,	6
altı mahzen,	6
on dokuz han,	19
otuz üç hamam	36

bina olundu. (Toplam sayı 328)

Kitaptaki altı eserin hikâyesi:

- s.48 - Şehzade Camisi
- s.49 - Kırkçeşme Su Tesisi
- s.61 - Süleymaniye Camisi
- s.72 - Sultan Süleyman'ın bahçesi
- s.75 - Büyükçekmece Köprüsü
- s.82 - Selimiye Camisi

- 1547 Şehzade – 151 yük
 - 1554 Kırkçeşme – 402 yük
 - 1563 Büyük sel – 97 yük
 - 1557 Süleymaniye – 597 yük
 - 1567 Büyükçekmece – 114 yük
 - 1575 Selimiye – ??
- (1 yük = 100.000 akçe)

Selimiye

Suleymaniye

Şehzade

Kırkçeşme Su Yolları

Merhûmuñ odabaşısı du'â edüp eyitti: "Sa'âdetlü
Pâdişâhum! Bu mi'mâr Ağa bendeñüz hâlî âdam deĝül,
velâyeti var gibi; ne 'aceb hâlet vâki' oldı!"

Beyt

Meĝer Hızır-ı zamândur mâhasal bu pîr-i nûrânî
Nümâyân etti Şâh'a zulmet içre âb-ı hayvânı

Mesnevî

Dedi Şeh zâhiren bu san'attur
Lîk ma'nîde hem kerâmettür
Olsa fenninde bir gişi üstâd
Aña bâb-ı sa'âdet ola güşâd
Şükr ü minnet Hudâ-yı Mennân'a
Mâliküz böyle kâmil inşâna-

"Saadetli Padişahım! Bu Mimar Ağa kulunuz
boş adam deĝil; sanki evliyalığı var. Ne şaşılması
bir durum oldu!"

Sanki Hızır'ıdır zamanın bu nurlu koca
Görünür kıldı şah için yaşam suyunu karanlıkta.

Bir sanattır bu, dedi şah, görünüşe bakarsan
Bir keramettir hem, aslını ararsan.

Bir kişi işinin ustası oldu mu
Açılır önünde saadet kapısı.

Şükür ve minnet, ihsanı bol Tanrı'ya
Ki sahibiz böyle kusursuz bir insana.

Pahdişaktan böyle övgü almak kolay deĝil

*Sâde sen gösteriver “İşte budur kubbe!” diye;
İki ırgadla iner şimdi Süleymâniyye.
Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhat, o zaman,
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan.
Safahat*

El-fâtiha